ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

BANKLARDA MOLIYAVIY HISOBOTLAR

Boyqobilova Iroda Jontemir qizi
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit"
kafedrasi assistenti
Boboxonov Mirvali Mirzohid o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
BI 124-guruh talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20111269

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarning mazmuni, ularni tuzish tartibi hamda bank faoliyatini samarali boshqarishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Moliyaviy hisobotlar bankning moliyaviy holati, daromadliligi, likvidligi va kapital yetarliligi to'g'risida ishonchli axborot taqdim etuvchi asosiy manba sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining bank amaliyotiga joriy etilishi, bu jarayonning afzalliklari hamda bank tizimi shaffofligini oshirishdagi roli yoritiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sifatli va o'z vaqtida tayyorlangan moliyaviy hisobotlar banklar faoliyatini baholash, investitsion jozibadorlikni oshirish hamda manfaatdor tomonlarning qaror qabul qilish jarayonida muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: bank, moliyaviy hisobot, tijorat banki, buxgalteriya hisobi, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, likvidlik, rentabellik, kapital yetarliligi, moliyaviy tahlil, audit, bank faoliyati, shaffoflik, investitsion jozibadorlik.

Kirish

Bugungi kunda bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining eng muhim va strategik tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Tijorat banklari iqtisodiyotning turli sohalarini moliyalashtirish, aholi va tadbirkorlik subyektlariga bank xizmatlarini ko'rsatish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Banklar faoliyatining samaradorligini baholash, ularning moliyaviy barqarorligini aniqlash hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda moliyaviy hisobotlar alohida ahamiyat kasb etadi.

Moliyaviy hisobotlar bankning ma'lum bir davrdagi moliyaviy holati, aktivlari, majburiyatlari, daromadlari va xarajatlari haqida batafsil ma'lumot beruvchi asosiy axborot manbai hisoblanadi. Ushbu hisobotlar nafaqat bank rahbariyati, balki investorlar, kreditorlar, nazorat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida bank faoliyatining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash moliyaviy hisobotlarning sifatiga bevosita bog'liqdir.

So'nggi yillarda bank sektorida xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etish, hisobotlarning aniqligi va taqqoslanuvchanligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu esa banklarning xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvi, xorijiy investorlar ishonchini mustahkamlashi va moliyaviy boshqaruv sifatini yaxshilashga zamin yaratadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi banklarda moliyaviy hisobotlarning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish, ularning bank faoliyatidagi o'rni hamda i\qtisodiy qarorlar qabul qilishdagi ahamiyatini tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish yo'nalishlari va ularning bank tizimi rivojlanishiga ta'siri yoritiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida ilmiy bilishning zamonaviy usullari va iqtisodiy tahlil metodlaridan keng foydalanildi. Banklarda moliyaviy hisobotlarning mazmuni, ularni shakllantirish mexanizmi hamda amaliyotdagi ahamiyatini chuqur o‘rganish tadqiqotning asosiy metodologik negizini tashkil etdi.

Tadqiqot davomida, avvalo, mavzuga oid mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlari, monografiyalari, maqolalari hamda bank hisobi va moliyaviy hisobotga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Xususan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari, Markaziy bank me’yorlari va tijorat banklari faoliyatini tartibga soluvchi normativ hujjatlar nazariy manba sifatida xizmat qildi.

Ilmiy izlanishda tahlil va sintez, taqqoslash, guruhlash, statistik kuzatish, iqtisodiy-mantiqiy yondashuv hamda tizimli tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlil usuli yordamida bank moliyaviy hisobotlarining asosiy ko‘rsatkichlari o‘rganildi, sintez orqali esa olingan natijalar umumlashtirildi. Taqqoslash usuli turli davrlardagi moliyaviy natijalarni baholash hamda xalqaro amaliyot bilan solishtirish imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari, rasmiy statistik ma’lumotlari va amaliy ko‘rsatkichlari asosida iqtisodiy tahlillar olib borildi. Bu esa banklarning moliyaviy holatini baholash, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqishga imkon yaratdi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta’minlash, banklarda moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun mustahkam ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi

Banklarda moliyaviy hisobotlarni tashkil etish va takomillashtirish masalalari iqtisodiyot fanida keng tadqiq etilgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu bo‘yicha mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan bank hisobi, moliyaviy tahlil, audit hamda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etish bilan bog‘liq ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilgan.

Xorijiy iqtisodchi olimlardan Piter Rouz bank menejmenti va moliyaviy nazorat tizimiga bag‘ishlangan tadqiqotlarida moliyaviy hisobotlar bank faoliyatining samaradorligini baholashda asosiy axborot manbai ekanligini ta’kidlaydi. Olimning fikricha, bankning aktivlari, majburiyatlari va kapital tarkibini tahlil qilish orqali uning moliyaviy barqarorligi hamda risk darajasini aniq baholash mumkin[1]. Ushbu yondashuv zamonaviy bank boshqaruvida muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Mahalliy olimlardan Sh.A. Abdullayev bank hisobi va audit masalalariga bag‘ishlangan ilmiy ishlarida tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida yuritish zarurligini alohida qayd etadi. Uning ilmiy qarashlariga ko‘ra, moliyaviy hisobotlarning shaffofligi bank tizimiga investorlar ishonchini oshiradi va xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvni jadallashtiradi[2]. Bundan tashqari, A.N. Raximovning ilmiy tadqiqotlarida banklarda moliyaviy hisobot ko‘rsatkichlarini tahlil qilish orqali likvidlik, rentabellik va kapital yetarliligini baholash usullari batafsil yoritilgan. Olim moliyaviy hisobotlar bankning joriy va istiqboldagi rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda muhim vosita ekanligini asoslab beradi[3].

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, banklarda moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish hamda tahliliy imkoniyatlarini kengaytirish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot jarayonida tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarning shakllanishi va ulardan foydalanish amaliyoti atroflicha o‘rganildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, moliyaviy hisobotlar bankning moliyaviy holatini xolis baholash, aktiv va majburiyatlar tarkibini aniqlash, shuningdek, daromadlilik va likvidlik

darajasini tahlil etishda muhim axborot manbai hisoblanadi. Ayniqsa, balans hisoboti, foyda va zararlar to‘g‘risidagi hisobot hamda pul oqimlari hisobotlari bank faoliyatining turli yo‘nalishlari bo‘yicha kompleks baholash imkonini beradi.

O‘rganishlar natijasida aniqlanishicha, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini amaliyotga joriy etgan banklarda axborotlarning shaffofligi va taqqoslanuvchanligi sezilarli darajada oshgan. Bu esa investorlar, kreditorlar va nazorat organlari uchun bank faoliyati haqida yanada aniq va ishonchli ma’lumot olish imkonini yaratmoqda. Xususan, hisobotlarning xalqaro talablarga mos ravishda tayyorlanishi banklarning investitsion jozibadorligini oshirib, xalqaro moliya bozorlariga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi[4]. Shuningdek, tahlil natijalari moliyaviy hisobot ko‘rsatkichlari asosida banklarning likvidlik darajasi, kapital yetarliligi va rentabellik ko‘rsatkichlarini samarali nazorat qilish mumkinligini ko‘rsatdi. Moliyaviy hisobotlarning muntazam tahlili bank rahbariyatiga strategik qarorlar qabul qilish, moliyaviy risklarni kamaytirish hamda resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi.

Muhokama jarayonida ayrim banklarda hisobotlarni tayyorlashda avtomatlashtirish darajasi yetarli emasligi, ayrim ko‘rsatkichlarni tahlil qilishda metodik yondashuvlar takomillashtirilishi zarurligi aniqlandi. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish, hisobot tizimlarini modernizatsiya qilish va xodimlarning malakasini oshirish ushbu muammolarni bartaraf etishning muhim yo‘nalishlari hisoblanadi[2]. Umuman olganda, banklarda moliyaviy hisobotlarning sifatli tashkil etilishi moliyaviy barqarorlikni ta’minlash, boshqaruv samaradorligini oshirish va bank tizimining raqobatbardoshligini kuchaytirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, banklarda moliyaviy hisobotlar bank faoliyatining moliyaviy natijalari, aktivlar va majburiyatlar holati, likvidlik darajasi hamda kapital yetarliligini baholashda muhim axborot manbai hisoblanadi. Ular nafaqat ichki boshqaruv qarorlarini qabul qilishda, balki investorlar, kreditorlar, mijozlar va nazorat organlari uchun ham ishonchli ma’lumotlar bazasini yaratadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida shakllantirish bank tizimining shaffofligini oshiradi, moliyaviy ko‘rsatkichlarning taqqoslanuvchanligini ta’minlaydi va xalqaro investorlarga qulay axborot muhitini yaratadi. Shu bilan birga, zamonaviy raqamli texnologiyalarni hisobot jarayonlariga joriy etish banklarda ma’lumotlarni qayta ishlash tezligini oshiradi hamda inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi.

Banklarda moliyaviy hisobotlar sifatini yanada oshirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini qo‘llash amaliyotini yanada kengaytirish zarur. Ikkinchidan, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va tahlil qilish jarayonlarini to‘liq raqamlashtirish lozim. Uchinchidan, bank xodimlarining malakasini muntazam ravishda oshirib borish va ularni zamonaviy moliyaviy tahlil usullari bo‘yicha qayta tayyorlash muhim ahamiyatga ega. To‘rtinchidan, ichki audit va risk-menejment tizimlarini yanada takomillashtirish talab etiladi. Natijada, banklarda moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash, boshqaruv samaradorligini oshirish va banklarning milliy hamda xalqaro moliya bozorlaridagi raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Bu esa mamlakat bank tizimining barqaror rivojlanishi va iqtisodiy o‘sishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
3. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Tijorat banklarida moliyaviy hisobotlarni tuzish va taqdim etish bo‘yicha me’yoriy hujjatlar. – Toshkent, 2024.

4. International Financial Reporting Standards Foundation. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London, 2024.
5. Bank Management & Financial Services. New York: McGraw-Hill Education, 2021.
6. Abdullayev Sh.A. Bank hisobi va audit. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
7. Raximov A.N. Tijorat banklarida moliyaviy tahlil metodologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2022.
8. Basel Committee on Banking Supervision. Basel Framework: Prudential regulation for banks. – Basel, 2024.
9. Karimov U.B. Banklarda moliyaviy menejment. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2023.